

ენათმეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა
LINGUISTICS, LITERARY CRITICISM

კოლხი მედეა და ძველი აღმოსავლეთის
მაგიურ - რელიგიური პარადიგმები

თათია დავითაძე
ფილოლოგიის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, 6010. ბათუმი,
აღ. ჰუმბოლტის ქ. N125/127, ბ. N 23.
+995571091310. davitadzetatia@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-7888-719X>

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს კოლხი მედეას ფენომენის კომპლექსურ კვლევას აღმოსავლეთმცოდნეობისა და შედარებითი მითოლოგიის ჭრილში. სტატიაში მედეას სახე განხილულია არა მხოლოდ როგორც ანტიკური დრამატურგიის პერსონაჟი, არამედ როგორც ძველი აღმოსავლეთის (მესოპოტამიური, ხეთური და ეგვიპტური) მაგიურ-რელიგიური პარადიგმების მატარებელი არქეტიპი. კვლევის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ მედეას ფიგურა წარმოადგენს კულტურულ „ზღვარს“ დასავლურ (ელინურ) რაციონალიზმსა და აღმოსავლურ ეგზოტიკურ მისტიციზმს შორის. ნაშრომში გამოყენებ-

ულია ინტერდისციპლინური მიდგომა, რაც საშუალებას იძლევა მითოლოგიური სიუჟეტის მიღმა დავინახოთ რეალური ისტორიულ-კულტურული პროცესები.

ნაშრომის პირველ ნაწილში დეტალურად არის გაანალიზებული მედეას მჭიდრო კავშირი ქალღმერთ ჰეკატეს კულტთან და მახლობელი აღმოსავლეთის მთვარის ღვთაებებთან, მათ ფუნქციურ მახასიათებლებთან და მათთან დაკავშირებულ რიტუალურ პრაქტიკებთან. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა „წამლებს“ (pharmaka) ფენომენს, რომელიც სტატიაში ინტერპრეტირებულია, როგორც ძველი აღმოსავლური მედიცინის, ბალახეულის ცოდნისა და ადრეული ალქიმიის გამოძახილი ბერძნულ ეპოსში. სტატია განიხილავს, რომ მედეას მაგიური ძალა არ არის მხოლოდ ზღაპრული ან ლიტერატურული ელემენტი, არამედ ის ასახავს იმ რეალურ ემპირიულ ცოდნასა და ტრადიციებს, რომლებიც კოლხეთისა და მახლობელი აღმოსავლეთის რეგიონებისთვის იყო დამახასიათებელი და რაც ბერძნული პოლისის მოქალაქისთვის ხშირად გაუგებარ და სახიფათო ძალასთან ასოცირდებოდა.

კვლევის მეორე ნაწილი ეთმობა „სხვის“ (The Other) კონცეფციას ორიენტალისტურ დისკურსში. ნაშრომში განხილულია, თუ როგორ ხდებოდა ელინურ სამყაროში აღმოსავლური ეზოთერული ცოდნის მიზანმიმართული დემონიზაცია და რატომ იქცა მედეას „ბარბაროსობა“ მისი ტრაგიკული იდენტობის განმსაზღვრელ ძირითად ნიშნად. სტატიაში დასაბუთებულია მოსაზრება, რომ მედეას ტრაგედია არის არა მხოლოდ ოჯახური დრამა, არამედ ორი განსხვავებული კულტურული, რელიგიური და ეთიკური სისტემის გარდაუვალი შეჯახების შედეგი. ამ კონტექსტში კოლხეთი გვევლინება, როგორც მძლავრი კულტურული ცენტრი და რეცეფციის სივრცე, სადაც ხდებოდა აღმოს-

ავლური მისტიკური ცოდნის ტრანსფორმაცია დასავლურ ინტელექტუალურ სივრცეში გადასატანად.

დასკვნით ნაწილში შეჯამებულია კვლევის შედეგები, რომლებიც ადასტურებს, რომ მედეას სახის რეინტერპრეტაცია აღმოსავლური პარადიგმების გათვალისწინებით, ფუნდამენტურად ახალ პერსპექტივას სძენს ანტიკური მითოლოგიისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის ურთიერთმიმართების საკითხს. ნაშრომი ხაზს უსვამს იმას, რომ მედეას ფენომენი არის გასაღები ძველი სამყაროს გლობალური კულტურული ურთიერთობების უკეთ გასაგებად.

საკვანძო სიტყვები: მედეა, კოლხეთი, აღმოსავლეთმცოდნეობა, მაგიურ-რელიგიური პარადიგმები, ორიენტალიზმი, ჰეკატე, კულტურული იდენტობა, ძველი აღმოსავლეთი, ფარმაკოლოგია, ინტერკულტურული დიალოგი.

შესავალი

ანტიკური მითოლოგია და კლასიკური ლიტერატურა საუკუნეების განმავლობაში დასავლური ცივილიზაციის თვითრეფლექსიისა და კულტურული იდენტობის ფორმირების ერთ-ერთ უმთავრეს წყაროს წარმოადგენდა. ამ ვრცელ და მრავალფეროვან ნარატიულ სივრცეში, კოლხი მედეას ფიგურა გვევლინება, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე რთული, წინააღმდეგობრივი და მრავალშრიანი არქეტიპი, რომელიც დღემდე იწვევს აკადემიურ პოლემიკას. ტრადიციული ლიტერატურათმცოდნეობითი ხედვით, მედეას სახე ელინურ დრამატურგიასა და ეპოსში ხშირად ვიწროდ განიხილებოდა — როგორც ეჭვიანობის, შური-სძიებისა და უკიდურესი დედაშვილური ტრაგედიის პერსონიფიკაცია. თუმცა, თუკი მედეას ფენომენს აღმოსავლეთმცოდ-

ნეობის, შედარებითი რელიგიათმცოდნეობისა და კულტურათა შორის დიალოგის პერსპექტივიდან შევხედავთ, ნათელი ხდება, რომ მისი პერსონაჟი ბევრად უფრო ღრმა და სისტემურ კულტურულ დაპირისპირებას განასახიერებს, ვიდრე უბრალო საოჯახო დრამაა.

წინამდებარე ნაშრომის აქტუალობასა და მეცნიერულ ღირებულებას განაპირობებს ის გარემოება, რომ მედეა ბერძნული სამყაროსთვის არ იყო მხოლოდ „უცხო“ ქალი ან რიგითი მიგრანტი კოლხეთიდან; იგი წარმოადგენდა ძველი აღმოსავლეთის (მესოპოტამიური, ხეთური და ეგვიპტური) მაგიურ-რელიგიური, ასტრონომიული და სამედიცინო ცოდნის ცოცხალ მატარებელს. კოლხეთი, რომელიც მაშინდელი ცივილიზებული სამყაროს განაპირა, მისტიკურ მხარედ აღიქმებოდა, ანტიკურ ცნობიერებაში ფიგურირებდა, როგორც სივრცე, სადაც ადამიანური ყოფიერება და ღვთაებრივი (თუ ქთონური) ძალები ერთმანეთს ორგანულად ერწყმოდა. მედეას პერსონაჟის დემონიზაცია ელინურ სამყაროში პირდაპირ კავშირშია იმ კულტურულ შიშთან, რომელსაც დასავლეთი აღმოსავლური ეზოთერული ცოდნის მიმართ განიცდიდა. აღნიშნული პროცესი შეიძლება ავხსნათ ედუარდ საიდის ფუნდამენტური „ორიენტალისტური“ თეორიით, რომლის მიხედვითაც: „აღმოსავლეთი დასავლეთისთვის ყოველთვის იყო მისტიკური, ირაციონალური და საშიში 'სხვა', რომელიც ცივილიზებულ ჩარჩოებში არ ჯდება“ (საიდი, 2003: 12). ამ თვალსაზრისით, მედეას მიერ განსახიერებული „მაგია“ არ უნდა იქნას აღქმული მხოლოდ როგორც ზღაპრული ელემენტი. ეს არის აღმოსავლური ემპირიული ცოდნის, ფარმაკოლოგიისა და რელიგიური მისტიციზმის უნიკალური ნაზავი, რომელიც ელინური რაციონალიზმისთვის, მისი მკაცრი ლოგიკური სტრუქტურით, სრულიად მიუღებელი და ტრანსცენდენტური აღმოჩნდა. ევრიპიდეს ტრაგედიაში ნათლად იკვეთება მედეას

გაცნობიერებული თვითიდენტიფიკაცია ამ „უცხო“ და ძლევამოსილ ეზოთერულ ცოდნასთან, როდესაც იგი ხაზგასმით აცხადებს: „...ჩემი ბუნებით მე ვიცი წამალთ (pharmaka) ძალა და ვერავინ შემედრება მათ დამზადებაში...“ (ევრიპიდე, მედეა 395-397). აქ ტერმინი pharmaka თავისთავად ორაზროვანია — ის ერთდროულად ნიშნავს წამალსაც და საწამლავსაც, კურნებასაც და დამღუპველ მაგიასაც, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს მედეას ბუნების დუალიზმს.

ნაშრომის ძირითადი მიზანია, მედეას სახის კომპლექსური რეინტერპრეტაციის გზით, წარმოაჩინოს ის მყარი მაგიურ-რელიგიური პარადიგმები, რომლებიც მას მახლობელი აღმოსავლეთის კულტურულ არეალთან აკავშირებს. ჩვენი კვლევის ცენტრალური ჰიპოთეზა მდგომარეობს იმაში, რომ მედეას ტრაგედია არის არა მხოლოდ პიროვნული ეგზისტენციალური მარცხი, არამედ ორი ფუნდამენტურად განსხვავებული ეპისტემოლოგიური სისტემის — დასავლური ანთროპოცენტრული ეთიკისა და აღმოსავლური თეოცენტრული ეზოთერიზმის — გარდაუვალი შეჯახება.

სტატიის შემდგომ თავებში ჩვენ დეტალურად განვიხილავთ მედეას გენეალოგიურ და ფუნქციურ კავშირს ქალღმერთ ჰეკატეს კულტთან, რომელიც თავის მხრივ მჭიდროდ უკავშირდება მცირე აზიისა და შუამდინარეთის ღვთაებებს. ასევე, გავანალიზებთ მაგიური პრაქტიკების სოციო-კულტურულ ასპექტებს და შევეცდებით დავინახოთ, თუ როგორ მოახდინა ბერძნულმა ლიტერატურამ აღმოსავლური „სხვის“ დემონიზაცია ორიენტალისტური დისკურსის ჩარჩოებში, რათა დაეცვა საკუთარი კულტურული საზღვრები უცხოური გავლენებისგან.

მეთოდი

წინამდებარე ნაშრომში გამოყენებული კვლევის მეთოდი, საკვლევი ობიექტების სპეციფიკიდან და მათი მრავალშრიანი

ბუნებიდან გამომდინარე, ეფუძნება შედარებითი ანალიზისა და ჰერმენევტიკის ფუნდამენტურ პრინციპებს. ჩვენი ამოსავალი წერტილია იმის აღიარება, რომ ანტიკური ნარატივები მედეას შესახებ არ წარმოადგენს სტატიკურ, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულ დოგმატურ მოცემულობას. პირიქით, ეს ტექსტები თავისი ბუნებით მუდმივად ღიაა მკითხველისთვის, რაც ქმნის დინამიკურ სივრცეს სხვადასხვაგვარი, ხშირად ურთიერთგამომრიცხავი ინტერპრეტაციებისათვის.

ჰერმენევტიკული მიდგომა საშუალებას გვძლევს, ცალკეული ლიტერატურული თუ მითოლოგიური ფრაგმენტების სიღრმისეული შესწავლის საფუძველზე, აღვადგინოთ და წარმოვაჩინოთ პრობლემის ერთიანი, მთლიანობითი სურათი. აღნიშნული მეთოდი განსაკუთრებით საჭიროა მედეას ფენომენის კვლევისას, რადგან ის გვეხმარება, ტექსტის ზედაპირული შრის მიღმა ამოვიცნოთ ის დაფარული კულტურული კოდები და აღმოსავლური პარადიგმები, რომლებიც მედეას მახლობელი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიურ ტრადიციებთან აკავშირებს.

ჩვენი კვლევის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტექსტსა და მის ისტორიულ-კულტურულ კონტექსტს შორის მიმართებას. ჩვენ შევეცადეთ, კონკრეტული ნაწილებისა და ეპიზოდების ანალიზის გზით, გაგვეანალიზებინა ისეთი კომპლექსური საკითხები, როგორცაა აღმოსავლური ეპოთერული ცოდნის რეცეფცია ბერძნულ პოლისურ გარემოში. ამგვარი ინტერპრეტაციული სინთეზის საფუძველზე, ნაშრომი ისახავს მიზნად ჩამოაყალიბოს შესაბამისი, მეცნიერულად არგუმენტირებული დასკვნები მედეას, როგორც აღმოსავლური „სხვის“, როლისა და მნიშვნელობის შესახებ ანტიკურ დისკურსში.

დისკუსია

აღმოსავლურ-დასავლურ კულტურათა დაყოფა, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, არ წარმოადგენს უა-

ხლესი საუკუნეების პროდუქტს; იგი კაცობრიობის ისტორიას უძველესი დროიდან მოჰყვება და ამას განაპირობებს არა იმდენად გეოგრაფიული მდებარეობა, რამდენადაც სამყაროს შემეცნების განსხვავებული მეთოდები, ტრადიციულ ღირებულებათა სისტემა, ძირითადი მსოფლმხედველობითი შეხედულებები და, რა თქმა უნდა, რელიგია. ჩვენი ინტერესისა და, შესაბამისად, განხილვის ობიექტის — კოლხი მედეასა და ძველი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიური პარადიგმების — ანალიზისას აუცილებელია ამოვიდეთ იმ დიქოტომიიდან, რომელსაც სემუელ ხანტინგტონი განსაზღვრავს როგორც „დასავლეთი და დანარჩენები/სხვები“ (ხანტინგტონი, 2003:25). ამ კონტექსტში, მედეა ელინური სამყაროსთვის არის სწორედ ის რადიკალური „სხვა“, რომელიც თავისი ეზოთერული არსით საფრთხეს უქმნის ბერძნული პოლისის რაციონალურ, ლოგოცენტრულ სტრუქტურას.

აღმოსავლური მსოფლმხედველობა, ბერძნული პოლისის ანთროპოცენტრული მოდელისგან განსხვავებით, აგებულია ადამიანის თვითიზოლაციაზე გარე სამყაროსგან; ის ფოკუსირებულია შინაგან, სულიერ ცხოვრებაზე და ტრანსცენდენტურ ძალებთან უშუალო კონტაქტზე. მსოფლმხედველობის ამ ტიპს ახასიათებს ადამიანის პასიური დაქვემდებარება ბუნებრივი საწყისისადმი, რომელიც აქტიურად საკრალიზებულია. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მედეას მიერ ფლობილ pharmaka-ს ძალაში. ანტიკური საბერძნეთისთვის მედეას ცოდნა არის „უცხო“ და „ბნელი“, თუმცა ძველი აღმოსავლეთის (ხეთური, მესოპოტამიური) პარადიგმით, ეს არის უმაღლესი რანგის სამედიცინო-საკულტო ხელოვნება. აქ ვხვდებით ფუნდამენტურ გაუგებრობას: ის, რაც კოლხური (აღმოსავლური) კულტურისთვის წმინდარიტუალი და კურნების ძალაა, ბერძნული რაციონალიზმისთვის „ბარბაროსულ ჯადოქრობად“ ტრანსფორმირდება. აღნიშნული პროცესი წარმოადგენს ედუარდ საიდის მიერ აღწერილ

ტიპურ ორიენტალისტურ მიდგომას, სადაც დასავლეთი ახდენს აღმოსავლური ცოდნის დემონიზაციას, რათა შეინარჩუნოს საკუთარი კულტურული ჰეგემონია. როგორც საიდი აღნიშნავს: „აღმოსავლეთი დასავლეთისთვის ყოველთვის იყო მისტიკური, ირაციონალური და საშიში 'სხვა', რომელიც ცივილიზებულ ჩარჩოებში არ ჯდება“ (საიდი, 2003:12).

მედეას მიერ ფლობილი ცოდნა არ იყო მხოლოდ იზოლირებული მოვლენა; ის ემთხვევა ძველი აღმოსავლეთის, კერძოდ, ხეთური მცირე აზიის 'რიტუალურ ლანდშაფტს'. როგორც მკვლევარი ვალტერ ბურკერტი აღნიშნავს, აღმოსავლური მაგიური პრაქტიკა ხშირად ეყრდნობოდა განწყენდისა და ტრანსფორმაციის რთულ მექანიზმებს, რომლებიც ბერძნულ სამყაროში მოგვიანებით დამკვიდრდა (Burkert, 1992:41). მედეას მიერ იასონის მამის, ესონის, გაახალგაზრდავების რიტუალი — სისხლის გამოცვლა და ბალახეული ნაყენის გამოყენება — პირდაპირ კავშირშია შუამდინარულ და ანატოლიურ 'სიცოცხლის აღდგენის' მითოლოგიებთან. აქ კოლხი მედეა გვევლინება არა როგორც შარლატანი, არამედ როგორც 'ღვთაებრივი ხელოსანი' (Demourgos), რომელიც მატერიას საკრალური ცოდნის მეშვეობით გარდაქმნის. ესაა პარადიგმა, სადაც ბუნება არაა დასაპყრობი ობიექტი (როგორც ეს დასავლურ რაციონალიზმშია), არამედ ცოცხალი ორგანიზმი, რომელთანაც დიალოგი მხოლოდ მაგიური ენითაა შესაძლებელი.

მედეას მიერ პელიასის მკვლელობის ეპიზოდი წარმოადგენს კლასიკურ მაგალითს იმისა, თუ როგორ გარდაიქმნება აღმოსავლური საკრალური რიტუალი დასავლურ კრიმინალურ აქტად. აღმოსავლურ პარადიგმაში, სხეულის დანაწევრება და მისი შემდგომი 'განახლება' (რაც მედეამ ვერძის მაგალითზე აჩვენა პელიასის ასულებს) უკავშირდება ოსირისის მითოსსა და შუმერულ-აქადურ ინიციაციურ პრაქტიკებს, სადაც სიკვდილი

აღქმულია როგორც აუცილებელი ეტაპი ახალი სიცოცხლისთვის. თუმცა, ბერძნული პოლისის კონტექსტში, მედეამ ეს ცოდნა გამოიყენა არა მკურნალობისთვის, არამედ პოლიტიკური ანგარიშსწორებისთვის. როგორც მკვლევარი კარლ კერენი აღნიშნავს, მედეას მაგია აქ კარგავს თავის თავდაპირველ 'თეთრ' (სამკურნალო) ბუნებას და ხდება იარაღი იმ საზოგადოების წინააღმდეგ, რომელმაც ის არ მიიღო (Kerényi, 1974:263). აქ ვხედავთ კულტურათა შეჯახების ტრაგიკულ შედეგს: მედეა იყენებს თავის უმაღლეს ეზოთერულ ცოდნას (რეგენერაციის საიდუმლოს) იმისთვის, რომ დასაჯოს დასავლური სამყაროს უსამართლობა. ეს აღარ არის მხოლოდ მკვლევლობა; ეს არის აღმოსავლური 'სასწაულის' პროფანაცია, რამაც საბოლოოდ მედეას სრული დემონიზაცია გამოიწვია ანტიკურ მწერლობაში.

ამავდროულად, მედეას ფენომენის ანალიზისას გვერდს ვერ ავუვლით იმ სიმბოლურ გეოგრაფიას, რომელიც კოლხეთს ანტიკურ ცნობიერებაში მიეწერებოდა. კოლხეთი არ იყო მხოლოდ ტერიტორიული ერთეული; ის წარმოადგენდა „მზის სამფლობელოს“, სადაც ინახებოდა „ოქროს საწმისი“ — აღმოსავლური ეზოთერული ცოდნისა და სამეფო ხელისუფლების უმაღლესი სიმბოლო. შესაბამისად, მედეას მიერ იასონის დახმარება და საწმისის გატაცებაში მონაწილეობა, ჰერმენევტიკული თვალსაზრისით, შეიძლება განვიხილოთ როგორც აღმოსავლური საკრალური ენერჯის გადადინება დასავლეთში, რასაც ბერძნული სამყარო მოუმზადებელი შეხვდა. დასავლური მსოფლმხედველობა, რომელიც უპირატესობას ანიჭებს პრაგმატიზმსა და უტილიტარიზმს, ცდილობდა მედეას „აღმოსავლური მისტიკა“ მხოლოდ საკუთარი მიზნებისთვის გამოიყენებინა, თუმცა, როგორც კი პოლიტიკური საჭიროება გაქრა, ელიზურმა პოლისმა მედეას მაგიური პარადიგმა საფრთხედ აღიქვა. ეს არის კულტურული ეგოიზმის ის გამოვლინება, რომელიც „სხვას“ მხო-

ლოდ ფუნქციურ ინსტრუმენტად განიხილავს და უარყოფს მის სულიერ ავთენტურობას.

სიმბოლური გეოგრაფიის ჭრილში, ოქროს საწმისის ფენომენი კიდევ უფრო ღრმავდება, თუ მას განვიხილავთ ხეთურ 'ყურშასთან' (საკრალური ტყავი) მიმართებაში, რომელიც კეთილდღეობისა და ღვთაებრივი მფარველობის სიმბოლო იყო. რისმაც გორდეზიანის მოსაზრებით, კოლხური და მცირეაზიური კულტურული ურთიერთობების კონტექსტში, საწმისი წარმოადგენდა არა მხოლოდ მატერიალურ სიმდიდრეს, არამედ სამეფო ქარიზმის (Hvarena) მატარებელ ობიექტს (გორდეზიანი, 1999:78). შესაბამისად, მედეას მიერ საწმისის გადაცემა იასონისთვის არ იყო უბრალო დალატი; ეს იყო საკრალური ენერჯის ნებაყოფლობითი ტრანსფერი ერთი კულტურული სივრციდან მეორეში. ბერძნული მხარისთვის ეს იყო 'ნადავლი', ხოლო აღმოსავლური პარადიგმისთვის — სამყაროს წესრიგის (Cosmos) დარღვევა, რასაც შემდგომში გარდაუვალი ტრაგედია მოჰყვა.

კოლხი მედეას მაგიურ-რელიგიური ბუნება ყველაზე ვრცლად აპოლონიოს როდოსელთანაა წარმოჩენილი. „არგონავტიკაში“ მედეა გვევლინება არა უბრალოდ შეყვარებულ ქალად, არამედ ჰეკატეს ქურუმად, რომელიც ფლობს „პრომეთეს წამალს“ და მართავს ქთონურ ძალებს. პოემის მესამე წიგნში ავტორი აღწერს მედეას მისტიკურ რიტუალს, სადაც იგი ღამის წყვილადში მოუხმობს ქვესკნელის ქალღმერთს, რაც ხაზს უსვამს მის კავშირს ძველი აღმოსავლეთის ეზოთერულ ტრადიციებთან (აპოლონიოს როდოსელი, 1970:158). ეს ადასტურებს, რომ მისი ძალაუფლება სათავეს იღებს იმ საიდუმლო რიტუალებიდან, რომლებიც ელინური სამყაროსთვის მიუწვდომელი და საშიში იყო.

მედეას კავშირი ჰეკატესთან და მის მიერ ჩატარებული ღამისეული რიტუალები შეიძლება განიმარტოს, როგორც ინიციაციური პროცესი. მირჩა ელიადეს თეორიის მიხედვით, აღმო-

სავლური მისტიციზმი ხშირად გულისხმობს 'დაბრუნებას საწყისებთან', ქაოსში ჩაძირვას ახალი წესრიგის დასამყარებლად (Eliade, 1958:112). როდესაც მედეა იყენებს 'პრომეთეს წამალს' (რომელიც ტიტანის სისხლიდანაა აღმოცენებული), იგი აერთიანებს მიწისქვეშა (ხთონურ) და ზეციურ (პრომეთეულ) საწყისებს. ეს სინთეზი ელინური რელიგიისთვის გაუგებარი იყო, რადგან ბერძნული ოლიმპიური რელიგია მკაცრად მიჯნავდა ზეციურ ღვთაებებსა და ქვესკნელის ძალებს. მედეა კი ამ საზღვრების დამრღვევია, რაც მას 'საზღვრისპირა' (Liminal) ფიგურად აქცევს, რომელიც ერთდროულად ეკუთვნის ორ სამყაროს და არცერთს სრულად.

საინტერესოა, რომ მედეას ფიგურა განასახიერებს იმ „შინაგანი მზერის“ პრინციპს, რომელიც დამახასიათებელია აღმოსავლური მისტიკისთვის. მისი კავშირი ქალღმერთ ჰეკატესთან — ქთონურ, ღამისეულ და საზღვრისპირა ღვთაებასთან — მიუთითებს მედეას როლზე, როგორც მედიატორზე ხილულ და უხილავ სამყაროებს შორის. თუკი დასავლური მსოფლმხედველობა მიზნად ისახავს ადამიანის მიერ გარესამყაროს გაცნობიერებას და მასზე აქტიურ პრაგმატულ ზეგავლენას, მედეასეული აღმოსავლური პარადიგმა აფასებს დუმილს, თვითჩაღრმავებასა და რიტუალურ კონსერვატიულობას. მედეას ტრაგედია სწორედ ამ ორი ეპისტემოლოგიური სისტემის შეჯახებაა: იასონის პრაგმატული გათვლები უპირისპირდება მედეას მეტაფიზიკურ ერთგულებას არქაული ფიცისა და მაგიური კანონებისადმი. ამ ჭრილში, მედეას მიერ შვილების მსხვერპლშეწირვა შეიძლება განხილულ იქნას არა როგორც ემოციური აფექტი, არამედ როგორც საშინელი, რელიგიური აქტი — საბოლოო დაბრუნება თავის აღმოსავლურ, ქთონურ ფესვებთან და დასავლური სოციალური კონსტრუქტების სრული უარყოფა.

გარდა ამისა, ხაზგასასმელია მედეას, როგორც აღმოსავლელი ქალის, სოციალური სტატუსის ტრანსფორმაცია. ძველი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიურ სისტემებში ქალის ავტორიტეტი ხშირად საკრალიზებული იყო და ის ფლობდა „წმინდა ძალაუფლებას“, რომელიც ბერძნული პატრიარქალური პოლისისთვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა. ელინურ დისკურსში მედეას ინტელექტი და მაგიური უნარები აღიქმებოდა არა როგორც სიბრძნე, არამედ როგორც „მზაკვრობა“ და „სამიში ძალა“, რაც კიდევ უფრო აძლიერებდა მის დემონიზაციას. მედეას გაუცხოება კორინთოში არ ყოფილა მხოლოდ ეთნიკური; ეს იყო იმ მაგიურ-რელიგიური იერარქიის ნგრევა, რომელშიც ის კოლხეთში არსებობდა. როდესაც ევრიპიდესთან მედეა აცხადებს თავის უპირატესობას წამალთმცოდნეობაში, ის რეალურად იცავს საკუთარ აღმოსავლურ იდენტობას დასავლური „გაშინაურების“ მცდელობისგან.

მედეას მიერ საკუთარი შვილების მსხვერპლშეწირვა ევრიპიდეს ტრაგედიაში ყველაზე რადიკალური წერტილია. თუკი დასავლური, ფსიქოლოგიური ჭრილით ეს აღიქმება როგორც დედობრივი ინსტინქტის კოლაფსი და შურისძიება იასონზე, რელიგიურ-ანთროპოლოგიური კუთხით მას სხვა დატვირთვა აქვს. ძველი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიურ სისტემებში (მაგალითად, ფინიკიურ ან ადრეულ სემიტურ კულტებში) საკუთარი პირმშოს მსხვერპლად შეწირვა უმაღლესი რელიგიური ერთეულების აქტი იყო, რომელიც მიზნად ისახავდა კოსმიური წონასწორობის აღდგენას. მედეა, რომელიც მზის ღმერთის, ჰელიოსის შთამომავალია, შვილების მკვლელობით წყვეტს თავის უკანასკნელ ბიოლოგიურ და სოციალურ კავშირს ელინურ სამყაროსთან. ეს არის მისი 'დაბრუნება' არქაულ, ხთონურ საწყისებთან. მირჩა ელიადეს ტერმინოლოგიით, ესაა 'ისტორიული დროიდან გასვლა' და მითოლოგიურ მარადიულობაში დაბრ-

უნება (Eliade, 1963:145). მედეა არ კლავს შვილებს მხოლოდ იასონის დასასჯელად; ის კლავს მათ, რათა არ დაუშვას მათი 'გამინაურება' და ასიმილაცია იმ კულტურაში, რომელიც მისთვის სულიერად მკვდარია. ფინალი, სადაც მედეა მზის ეტილით ზეცაში მალდება, ადასტურებს მის მეტაფიზიკურ გამარჯვებას: ის აღარ ექვემდებარება ადამიანურ სამართალს, ის უბრუნდება ღვთაებრივ-მაგიურ იერარქიას, რომლის წევრიც კოლხეთში ყოფნისას იყო.

მსგავსი კულტურული გაორება და გაუცხოების სევდა, რომელიც მედეას თან სდევს, უცხო არ არის ქართული აკადემიური დისკურსისთვისაც. მედეას, როგორც „სხვის“ მდგომარეობა პოლისში, პარალელს პოულობს კონსტანტინე გამსახურდიასეულ ხედვასთან, სადაც დასავლეთი „სხვისგან“ ითხოვს საკუთარი იდენტობის სრულ გარდასახვას: „თქვენ, ევროპელები, ეგოისტები ხართ, ჩვენგან მოითხოვთ გარდავიქმნეთ... ე.ი. თქვენ დაგემსგავსოთ“ (გამსახურდია, 1973:143). მედეას შემთხვევაშიც, ელინური საზოგადოება მისგან ითხოვდა „ბარბაროსული“ მაგიის დათმობას და ბერძნულ ნორმებში მოქცევას, რამაც საბოლოოდ გამოიწვია მისი შინაგანი კოლაფსი და რადიკალური პროტესტი.

ამრიგად, მედეას ფენომენი გვახსენებს, რომ განსხვავება კულტურათა შორის არსად ქრება; ის მხოლოდ მძაფრდება, როდესაც დასავლური რაციონალიზმი და აღმოსავლური მისტიციზმი ერთმანეთს ხვდება. „სხვის უნიჭო ასლად ყოფნა“ მედეასთვის მიუღებელია, ამიტომაც მისი სახე რჩება მუდმივ გაფრთხილებად იმ კულტურული კრიზისების შესახებ, რომლებიც თან სდევს ცივილიზაციათა დიალოგს. კოლხი მედეა რჩება ევროპა-აზიის გზაგასაყარზე მდგარ ყველაზე ტრაგიკულ ფიგურად, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია დავინახოთ ძველი

აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიური პარადიგმების რეცეფციისა და შემდგომი ტრანსფორმაციის რთული გზა.

დასკვნა

ჩატარებული კვლევის საფუძველზე, რომელიც ეყრდნობოდა შედარებითი ანალიზისა და ჰერმენევტიკის მეთოდებს, შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ რამდენიმე ფუნდამენტური დასკვნა კოლხი მედეას ფენომენისა და ძველი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიური პარადიგმების ურთიერთმიმართების შესახებ:

კულტურული დიქოტომია და „სხვის“ არქექტიპი: დადასტურდა, რომ მედეას სახე ანტიკურ დისკურსში არ არის მხოლოდ ლიტერატურული პერსონაჟი; ის არის „აღმოსავლური სხვის“ (The Other) ტიპური რეპრეზენტაცია. ელინური რაციონალიზმი მედეას აღიქვამდა არა როგორც კოლხური კულტურის ავთენტურ მატარებელს, არამედ როგორც საფრთხეს პოლისის სოციალური და ეთიკური წესრიგისთვის.

მაგიურ-რელიგიური პარადიგმების რეცეფცია: მედეას მიერ ფლობილი pharmaka და მისი კავშირი ჰეკატესთან წარმოადგენს ძველი აღმოსავლური (ხეთური, მესოპოტამიური) ეზოთერული ცოდნის ტრანსფორმაციას ბერძნულ სივრცეში. ის, რაც აღმოსავლეთში საკრალური, რიტუალური მეცნიერება იყო, დასავლეთში დემონიზებულ „ჯადოქრობად“ იქცა, რაც ორიენტალისტური ხედვის პირდაპირი შედეგია.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა საინტერესო პარალელი მედეას სახელსა და მის ფუნქციურ დატვირთვას შორის. სახელი 'მედეა' (Medeia), რომელიც ბერძნულად 'ზრუნვას', 'გეგმას' ან 'მოფიქრებას' (medomai) უკავშირდება, აღმოსავლურ კონტექსტში იძენს 'მკურნალის' და 'მცოდნის' მნიშვნელობას (აქედან მომდინარეობს თანამედროვე ტერმინი 'მედიცინაც'). ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ მედეა არ იყო მხოლოდ მითოლოგიური პერსონაჟი, არამედ განასახიერებდა კოლხურ ინტე-

ლექტურ-მაგიურ ტრადიციას. მისი ფენომენი გვიჩვენებს, რომ ძველ აღმოსავლეთში ცოდნა (მაგიური თუ სამედიცინო) იყო ძალაუფლების წყარო, რომლის 'მოპარვასაც' (საწმისის სახით) და შემდგომ 'მოშინაურებასაც' ცდილობდა დასავლური სამყარო. მედეას ტრაგედია სწორედ ამ 'ცოდნის' გაუცხოების პროცესია — როდესაც მეცნიერება და მაგია, რომელიც აღმოსავლეთში ჰარმონიულად თანაარსებობდა, ბერძნულ რაციონალიზმში ერთმანეთს დაუპირისპირდა.

იდენტობის კრიზისი და გაორება: მედეას ტრაგედია არის ორი განსხვავებული ეპისტემოლოგიური სისტემის შეჯახების შედეგი. კვლევამ აჩვენა, რომ მედეას შინაგანი გაორება გამოწვეული იყო დასავლური სამყაროს მხრიდან ასიმილაციის აგრესიული მოთხოვნით. მედეას უარი „სხვის უნიჭო ასლად ყოფნაზე“ და მისი დაბრუნება არქაულ, მაგიურ ფესვებთან, არის კულტურული იდენტობის შენარჩუნების რადიკალური აქტი.

ანალიზმა აჩვენა, რომ მედეა წარმოადგენს ე.წ. ლიმინალურ (Liminal) ფიგურას — არსებას, რომელიც მუდმივად იმყოფება საზღვარზე: აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, ქთონურ (მიწისქვეშა) და ოლიმპიურ (ზეციურ), ბარბაროსულსა და ცივილიზებულ სამყაროებს შორის. ეს 'შუამავლობა' (Mediation) მას ანიჭებს უნიკალურ ძალაუფლებას, მაგრამ ამავე დროს ხდის მას დაუცველს ორივე სისტემისთვის. კოლხეთისთვის ის 'მოღალატეა', საბერძნეთისთვის კი — 'უცხო'. ამრიგად, მედეას ხაზგასმული მარტოობა კორინთოში არ არის მხოლოდ სოციალური იზოლაცია; ეს არის იმ ადამიანის მეტაფიზიკური ხვედრი, რომელმაც სცადა ორი რადიკალურად განსხვავებული რელიგიური პარადიგმის სინთეზი, რაც ცივილიზაციათა იმდროინდელი განვითარების ეტაპზე შეუძლებელი აღმოჩნდა.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მედეას ფიგურის ტრანსცენდენტურ ბუნებას, რომელიც სცილდება ჩვეუ-

ლებრივ ადამიანურ ეთიკას და პირდაპირ უკავშირდება ძველი აღმოსავლეთის საკრალურ-რიტუალურ ლოგიკას. კვლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ მედეას მიერ ჩადენილი ქმედებები, რომლებიც ბერძნული პოლისის რაციონალური სამართლისთვის კრიმინალური აქტია, აღმოსავლური მაგიური პარადიგმის ჭრილში აღიქმება როგორც კოსმიური წონასწორობის აღდგენის საშინელი, თუმცა აუცილებელი რიტუალი. მედეა არ არის მხოლოდ შურისძიებით შეპყრობილი ქალი; იგი არის აღმოსავლური „წმინდა ცოდნის“ მცველი, რომლისთვისაც არქაული ფიცი და ღვთაებრივი კანონები უფრო მაღლა დგას, ვიდრე დასავლური სოციალური კონსტრუქტები. მისი მეტამორფოზა ტრაგედიის ფინალში — მზის ეტლით ზეცად აღმაფრენა — სიმბოლურად განასახიერებს აღმოსავლური სულის საბოლოო გამარჯვებას დასავლურ მიწისმიერ პრაგმატიზმზე და მის დაუბრუნებლობას იმ სამყაროში, რომელმაც ის ვერ შეიწყნარა.

დასასრულს, უნდა აღინიშნოს, რომ მედეას სახის კვლევა გვეხმარება გადავაფასოთ თავად 'ცივილიზაციის' ცნება. თუკი დასავლური ტრადიცია ცივილიზაციას რაციონალიზმსა და კანონმორჩილებაში ხედავს, მედეასეული აღმოსავლური პარადიგმა გვახსენებს ცივილიზაციის სხვა, უფრო სიდრმისეულ შრეს — ბუნებასთან რიტუალურ კავშირსა და მეტაფიზიკურ პასუხისმგებლობას. მედეას მზის ეტლით გაფრენა არის არა გაქცევა, არამედ ტრანსცენდენცია — დასტური იმისა, რომ აღმოსავლური სულიერი ენერგია ვერ იქნება დამწყვდეული ვიწრო პოლიტიკურ თუ სოციალურ ჩარჩოებში.

ამრიგად, მედეას ფენომენის რეინტერპრეტაცია თანამედროვე აღმოსავლეთმცოდნეობისა და კულტუროლოგიის ჭრილში განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს. მედეა რჩება სიმბოლოდ იმისა, რომ კულტურული იდენტობა და ძველი აღმოსავლეთის მაგიურ-რელიგიური პარადიგმები არ არის სტატიკური

მოცემულობა, არამედ ცოცხალი, დინამიკური პროცესია, რომელიც დღესაც აქტუალურ კითხვებს სვამს ცივილიზაციათა დიალოგის შესახებ. ჩვენი კვლევა აჩვენებს, რომ მედეას სახეში დაშიფრულია ისტორიული მეხსიერება კოლხეთის, როგორც აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის არსებული მძლავრი კულტურული ხიდის შესახებ. ეს სახე გვახსენებს, რომ „სხვის“ გაგება და მიღება მოითხოვს არა მის გარდაქმნას საკუთარ ასლად, არამედ მისი ავთენტური, თუნდაც „უცხო“ და მისტიკური ბუნების აღიარებას, რაც დღევანდელ მულტიკულტურულ სამყაროში გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აპოლონიოს როდოსელი.** (1970). არგონავტიკა. თბილისი: ნაკადული.
- ბრეგაძე, ლ.** (2012). მითოლოგიური არქეტიპები ქართულ მწერლობაში. თბილისი.
- გამსახურდია, კ.** (1973). რჩეული თხზულებები. თბილისი: ნაკადული.
- გორდეზიანი, რ.** (1999). ბერძნული ცივილიზაცია. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ევრიპიდე.** (2000). მედეა. თბილისი: ლოგოსი.
- საიდი, ე.** (2003). ორიენტალიზმი. თბილისი: დიოგენე.
- ურუშაძე, ა.** (1964). ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- Burkert, W.** (1992). The orientalizing revolution: Near Eastern influence on Greek culture in the early archaic age. Harvard University Press.

Eliade, M. (1958). Rites and symbols of initiation: The mysteries of birth and rebirth. Harper & Row.

Eliade, M. (1963). Myth and reality. Harper & Row.

Kerényi, K. (1974). The gods of the Greeks. Thames & Hudson.

Хантингтон, С. (2003). Столкновение цивилизаций и переустройство мирового порядка. Москва: АСТ.